

Mohim BOBOYEVA,

Mehnat va ijtimoiy munosabatlar akademiyasi katta o‘qituvchisi

E-mail: mohimboboeva@gmail.com

PhD S.Sultonov taqrizi asosida

SOCIO-PHILOSOPHICAL IMPORTANCE OF THE PRIORITY OF ENSURING ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY IN THE PROCESSES OF TRANSFORMATION OF SOCIETY IN NEW UZBEKISTAN

Annotation

This article reveals the socio – philosophical implications of the environmental transformations carried out in our country from 2017 to today in terms of the country's prospects for international and national development. Environmental sustainability is primarily addressed to be beneficial to both the interests of the state and the interests of the people if they are represented by laws, state programs and their implementation that serve the interests of people.

Key words: environmental sustainability, priorities for ensuring environmental sustainability, strategy, waste, environmental protection, sustainability.

SOTSIALNO-FILOSOFSKOE ZNACHENIE PRIORITETA OBESPECHENIYA EKOLOGICHESKOY USTOYCHIVOSTI V PROTSESSAX TRANSFORMATSII OBYECTVA V NOVOM UZBEKISTANE

Annotatsiya

В данной статье дается социально – философское раскрытие экологических преобразований, осуществленных в нашей стране с 2017 года по настоящее время, с точки зрения перспектив международного и национального развития страны. Экологическая устойчивость может быть полезна как для государственных, так и для общественных интересов, если она преследуется в первую очередь законами, государственными программами и их реализацией, которые служат людям и их интересам.

Ключевые слова: экологическая устойчивость, приоритеты обеспечения экологической устойчивости, стратегия, отходы, охрана окружающей среды, устойчивость.

YANGI O‘ZBEKISTONDA JAMIYAT TRANSFORMATSIYALASHUVI JARAYONLARIDA EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA‘MINLASH USTUVORLIGINING IJTIMOY-FALSAFIY AHAMIYATI

Annotatsiya

Ushbu maqolada 2017 yildan bugungi kunga qadar mamlakatimizda amalga oshirilgan ekologik transformatsiyalarning mamlakatning xalqaro miqyosda va milliy rivojlanish istiqbollari nuqtai nazaridan ijtimoiy – falsafiy ochib berilgan. Ekologik barqarorlik avvalo insonlar va ularning manfaatlariga xizmat qiluvchi qonunlar, davlat dasturlari va ularning ijrosi bilan omuxtalashasagina davlat manfaatlarini uchun ham, xalq manfaatlariga ham foydali bo‘lishi yoritilgan.

Kalit so‘zlar: ekologik barqarorlik, ekologik barqarorlikni ta‘minlash ustuvor yo‘nalishlari, strategiya, chiqindi, atrof – muhit muhofazasi, barqarorlik.

Kirish. 2017 yil 7 fevralda 2017 – 2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish maqsadida, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning ustuvor beshta yo‘nalishi bo‘yicha harakatlar strategiyasi” qabul qilindi. Ushbu dasturning uchinchi va beshinchi yo‘nalishida “Iqtisodiyoni rivojlantirish va liberallashtirishning ustuvor yo‘nalishi” va “Xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag‘rikenglikni ta‘minlash hamda chuqur o‘ylangan, o‘zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat” sohasidagi ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida “qishloq xo‘jaligini modernizatsiya qilish va jadal rivojlantirish”, “Atrof tabiiy muhit, aholi salomatligi va genofondiga ziyon yetkazadigan ekologik muammolarni oldini olish” belgilab qo‘yilgan bo‘lib uni amalga oshirishda quyidagilarga e‘tibor berish belgilab berildi.

Avvalambor mamlakatimizda qabul qilinayotgan qonunlar va qonun osti xujjatlari xar doim inson va uning manfaatlariga uchun xizmat qilmog‘i lozim ekanligini bugungi kun amaliyotida ko‘rib turibmiz. Atrof-muhit (yoki ekologik muhit) - bu tirik organizmlarga ta‘sir qiluvchi barcha omillar: tabiiy (havo, suv, tuproq, iqlim va boshqalar) va inson faoliyati (shaharsozlik, axlat va boshqalar) natijasida yuzaga kelgan. Bu barcha organizmlarning, shu jumladan odamlarning salomatligi, farovonligi va hayot aylanishiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Atrof-muhitga hurmat bilan munosabatda bo‘lish zamonamizning eng muhim muammolaridan biridir. Xarakteristik strategiyasida amalga oshirishga oid tadbirlar va davlat dasturining ijrosi sifatida Radiatsiya xavfsizligini ta‘minlash tizimini takomillashtirish

bo‘yicha davlat dasturini ishlab chiqish, Favqulodda vaziyatlar to‘g‘risida xabar berish va aholini xabardor qilish tizimini tashkil etish va rivojlantirish bo‘yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish, Orol fojiasi oqibatlarini yumshatish bo‘yicha tizimli chora-tadbirlarni kuchaytirish, Fuqarolar muhofazasi tuzilmalari faoliyatini yanada takomillashtirish, ularni moddiy-texnika vositalari bilan jihozlash bo‘yicha chora-tadbirlarni nazarda tutuvchi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori loyihasini ishlab chiqish, Favqulodda vaziyatlarda aholining harakatlarga tayyorgarligini oshirish bo‘yicha tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirish, Tabiiy, texnogen va ekologik xarakterdagi favqulodda vaziyatlar ehtimolini monitoring va prognozlashtirishning yagona tizimini ishlab chiqish, tarkibiy o‘zgartirishlarni chuqurlashtirish va qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishini izchil rivojlantirish, mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini yanada mustahkamlash, ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish, agrar sektorning eksport salohiyatini sezilarli darajada oshirish, paxta va boshqali don ekiladigan maydonlarni qisqartirish, bo‘shagan yerlarga kartoshka, sabzavot, ozuqa va yog‘ olinadigan ekinlarni ekish, shuningdek, yangi intensiv bog‘ va uzumzorlarni joylashtirish hisobiga ekin maydonlarini yanada optimallashtirish, sug‘oriladigan yerlarning meliorativ holatini yanada yaxshilash, melioratsiya va irrigatsiya ob‘ektlari tarmoqlarini rivojlantirish, qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarish sohasiga intensiv usullarni, eng avvalo, suv va resurslarni tejaydigan zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish, unumdorligi yuqori bo‘lgan qishloq xo‘jaligi

texnikasidan foydalanish, kasallik va zararkunandalarga chidamli, mahalliy yer-iqlim va ekologik sharoitlarga moslashgan qishloq xo'jaligi ekinlarining yangi seleksiya navlarini hamda yuqori mahsuldorlikka ega hayvonot zotlarini yaratish va ishlab chiqarishga joriy etish bo'yicha ilmiy-tadqiqot ishlarini kengaytirish, global iqlim o'zgarishlari va Orol dengizi qurishining qishloq xo'jaligi rivojlanishi hamda aholining hayot faoliyatiga salbiy ta'sirini yumshatish bo'yicha tizimli chora-tadbirlar ko'rish belgilab berilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Mavzuga oid asosiy adabiyotlar O'zbekiston Respublikasining yangilangan Konstitutsiyasi, davlat dasturlari, Prezident qaror, farmonlari kiradi. Undan tashqari ushbu sohada faoliyat olib boruvchi olimlarning ilmiy asarlari va ishlanmalari shular jumlasidandir. 2022 yil 29 yanvarda O'zbekiston Respublikasini 2022 – 2026 yillarda rivojlantirishga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi qabul qilindi. Ushbu dasturning 21,22,23,24,30,31,33,34, VI “Milliy manfaatlardan kelib chiqqan holda umumbashariy muammolarga yondashish” deb nomlangan bo'limida 79,80,81 maqsadlari aynan ekologik barqarorlik va ustuvorlikni taminlashga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Sohaga oid tadqiqot metodlaridan maqola davomida kuzatish, qiyosiy tahlil qilish, dialektik va tizimli yondashuv, qiyosiy va juz'iy baholash, solishtirma va omilli tahlil qilish usullaridan foydalanildi. 2022 yilgi malakatlar iqlimi va taraqqiyot xisobotida O'zbekiston 2050 yilga borib 50 million aholidan oshiq axolisi mavjud mamlakatlar qatoriga kiradi. Bu tabiiy ravishda belgilangan hudud doirasida aholining extiyojlarini qondirish zuriyatini keltirib chiqaradi. O'zi shunday xam O'zbekiston iqlim o'zgarishlarining voqeliklariga duch kelmoqda, bu qurib borayotgan Orol dengizining ekologik halokati va qurg'oqchilik, haddan tashqari issiqlik, yog'ingarchilikning o'zgaruvchanligi va chang bo'ronlari ko'payishida yaqqol namoyon bo'ladi. Atrof-muhitning ifloslanishi natijasida sog'liqqa etkazilgan zararning yillik xarajatlar dahshatli bo'lib, YaIMning 6,5 foizini tashkil etadi. YaIM o'sishini mamlakatda aholi turmush darajasining o'sishi va forovonligi bilan belgilaymiz. Aslida bu aholining xarid qobiliyatining o'sishi hisoblanib u endi mamlakatda qo'shimcha resurslar sarfi va energiya istemolini keltirib chiqaradi.

2019-yildan boshlab O'zbekistonda Barqaror rivojlanish maqsadlari milliy portali faoliyat yurita boshladi. Portal markazlashtirilgan milliy maqsad va vazifalarni amalga oshirish bo'yicha axborot resurslaridan foydalanadi. 2019 yil may holatiga ko'ra portal milliy ko'rsatkichlarning qariyb uchdan bir qismi uchungina ma'lumotlarni taqdim etadi. Davlat statistika qo'mitasi tomonidan atrof – muhit muhofazasi bo'yicha deyarli tahliliy ma'lumotlar mavjud emas. Mavjudlari ham faqat Gender tenglik doirasidagi ma'lumotlar hisoblanadi.

Tahlil va natijalar. 2019 -2023 yillarda mamlakatda ekologik barqarorlikni ta'minlash maqsadida amalga oshirilgan transformatsiyalarga:

2030 yilgacha atrof-muhitni muhofaza qilish kontseptsiyasi, davr uchun yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi

2019–2030 yillarga mo'ljallangan maishiy chiqindilarni boshqarish bo'yicha 2019–2028 yillarga mo'ljallangan strategiya.

2019-2028 yillar uchun biologik xilma-xillikni saqlash.

Bir qator yangi qonun loyihalari ishlab chiqilmoqda tayyorlanmoqda va mamlakat ekologik kodeksini ishlab chiqishga kirishadi.

2023 yil ekologiya va atrof – muhitni muhofaza qilish sohasini transformatsiya qilish va avkolatli davlat organi faoliyatini tashkil etish chora tadbirlari to'g'risidagi farmonlari mazkur sohada gi huquqiy transformatsiyalar hisoblanadi.

O'zbekistonda atrof – muhitni strategik ekologik baholash vositasi hali qo'llanilmagan, tarmoq hujjatlarida ham ekologik baholash vositasidan xabardorlik cheklangan. Strategik baholash vositasi O'zbekistonga ekologik barqaror rivojlanish uchun siyosatning muvofiqligini amalga oshirishga yordam beradi. Shu orqali ekologik barqarorlikni jahon indeksi bilan integratsiyalashni amalga oshirish mumkin. Mamlakatimizda mazkur sohada ayrim vakolatlarini Ekologiya va atrof – muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi amalga oshirayapti. Ushbu sohaga doir ijro siyosatini davlar organlari tomonidan tekshiruvlarni kamaytirish va faollashtirishga qaratilgan chora – tadbirlarga rioya etilishini monitoring qilishda fuqarolarni jalb qilish lozim. Ammo fuqarolarni jalb qilish uchun hech qanday tartib mavjud emas. Mavjudlari ham faqatgina ularning uy xo'jaliklari doirasida amal qiladi. Ushbu sohada jamoat ekologik inspektori lavozimi faoliyat yuritib birgina 2017 yildan boshlab minglab fuqarolar jamoatchilik ekologiya inspektori sifatida malaka oshirib guvohnomalarga ega bo'ldilar. Ammo ularning soni va shaxsiy ma'lumotlari haqida rasmiy statistika mavjud emas, mavjudlari ham ochiq holda taqdim qilinmaydi. Ushbu inspektorlarga tekshirish va majburlash vakolati yuklatilgan bo'lib, ular faoliyatida ma'muriy jarimalar miqdori huquqbuzarliklarning oldini olish uchun juda past. Ammo qoidabuzarlikdan iqtisodiy foyda juda yuqori. Masalan, yo'qolib ketish xavfi ostida turgan yovvoyi fauna va flora turlarining xalqaro savdosi ko'p holatlarda bu tashkillashtirilgan biznes faoliyati bo'lib, xalqaro uyushgan jinoyatchilik hisoblanadi. Ammo bunda sanksiya miqdori jismoniy shaxslar uchun enh kam oylik ish haqqining 0.3 – 1.0 baravarigacha, yuridik shaxslar uchun 1-3 baravarigacha miqdordagi jarima miqdorida qilib belgilangan.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, sohaga oid ma'lumotlar vamuammolarni chuqur tahlil qilgan holda ekologik barqarorlikni ta'minlashning ijtimoiy – falsafiy jihati deb quyidagilarni belgilash mumkin:

-qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish va qo'llab-quvvatlash hamda ijtimoiy, tijorat va ma'muriy-maishiy bino va inshootlarning energiya samaradorligini oshirish dasturlarini ishlab chiqishda aholining ijtimoiy demografik joylashuvi va iqlim holatini inobatga olish, tarixiy quruvchilik namunalardan foydalanish. Bunda inshootning inson organizmi uchun ekologik xavflilik darajasi kamayadi.

Ilm-fan va innovatsiyaga asoslangan agroizmatlar ko'rsatish tizimini takomillashtirish. Mamlakatdagi iqlim o'zgarishlari va demografik o'sishni inobatga olgan holda suvga chidamli, hosildor, hasharot va zararkunandalarga chidamli bo'lgan meva, o'simlik va sabzavot navlarini yaratish uchun olimlarga turli grantlar va ijtimoiy imtiyozlar belgilash kerak.

Aholini joylashtirishning bosh sxemasini ishlab chiqish. Renovatsiya va uy-joylar dasturlari asosida shaharlarda eskirgan uylar o'rniga energiya samaradorligiga ega bo'lgan. Yorug', ekologik toza mahsulotlardan uylar qurish. Uylar joylashuvida shahar landshafti va qishloq xo'jaligini muhofazalash chorasini qat'iy ko'rish.

Xalqaro maydonda atrof muhitga oid tashabbuslarni milliy qonunchilikka maqbul tomonlarini va loyixalarini o'zimizga ratifikatsiya qilish hamda tizimli bajarilish holatida ijro hokimiyati quyi bo'g'iniga ushbu loyixalar mohiyatini to'g'ri va maqsadli yetkazib bergan holatda yo'lga qo'yish

Atrof muhitning ifloslanish darajasini baholash mexanizmlarini takomillashtirish, atrof muhitni kuzatish, uning ifloslanish darajasini prognoz qilish, davlat ekologik nazoratini doimiy axborot bilan ta'minlash, ifloslantiruvchi manbalarning holati va atrof muhitga ta'siri ustidan monitoringni amalga oshirishda eng jamoatchilik vakillarini jalb qilish.

ADABIYOTLAR

1. “2017 – 2022 yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi” davlat dasturi. 7.01.2017 yil Xalq so'zi 7 son
2. “Davlat ishtirokidagi korxonalarini islox qilish va xususiylashtirishni jadallashtirish chora – tadbirlari to'g'risida” gi O'zbekiston respublikasi Prezidenti farmoni 2020 yil 27 oktyabr PF- 6096- son

3. I.Karimov “O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari” – T. O'zbekiston. 1997 yil, 19 b
4. Mamshokirov S. “Vahimami yoki haqiqat”. – T. “Iqtisod - moliya”, 2012 y. 28 b
5. Barqaror rivojlanish maqsadlari Geneva hisoboti. 2022 yil
6. O'.Tilabov “Global barqaror taraqqiyot tizimida ekologik partiyalar faoliyatini takomillashtirish strategiyasi”, - T. “Renesans”, 2020 y. 3,8,71,79,98 b
7. S.Mamshokirov, S.Usmonov “Barqaror taraqqiyotning ekologik xavfsizlik masalalari” – T.: Ma'naviyat,2008.250 b